

Холодинська Світлана Миколаївна
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософських наук
та історії України Державного вищого
навчального закладу «Приазовський державний
технічний університет»
svetlana01091970@mail.ru

ЛІТЕРАТУРНЕ ОТОЧЕННЯ МИХАЙЛЯ СЕМЕНКА: ДОСВІД ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО АНАЛІЗУ

Мета роботи. Дослідження пов'язане з реконструюванням літературного оточення засновника українського футуризму Михайля Семенка, представники якого прийняли його ідеї та долучилися до розвитку української моделі футуризму, що сформувалась і проіснувала протягом 1914–1937-х рр. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні теоретичного потенціалу персоналізації як засадничого принципу культурологічного аналізу, а також біографічного методу з метою відтворення людської та творчої долі низки відомих українських футуристів. **Наукова новизна** роботи полягає у відтворенні процесу становлення низки футуристичних структурно-організаційних об'єднань в Україні. У процесі дослідження акцентується увага на тому, що частина прихильників Семенка займала непослідовну позицію, «подорожуючи» по різних літературних угрупованнях. **Висновки.** Показано, що сформувавшись на теренах української поезії, теоретична платформа футуризму викликала значний інтерес і серед низки тогочасних прозаїків, котрі активно долучилися як до вироблення, так і до подальшого удосконалення естетико-художніх засад нового мистецького напрямку.

Ключові слова: український футуризм, культурологічний аналіз, літературне оточення, персоналізація, структурно-організаційні та творчо-пошукові засади.

Холодинская Светлана Николаевна, кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры философских наук и истории Украины Государственного высшего учебного заведения «Приазовский государственный технический университет»

Літературне оточення Михайла Семенка: опыт персоналізованого аналізу

Цель работы. Исследования связано с реконструированием литературного окружения основателя украинского футуризма Михайла Семенко, представители которого приняли его идеи и присоединились к развитию именно украинской модели футуризма, которая сформировалась и просуществовала в течение 1914–1937-х гг. **Методология** исследования заключается в применении теоретического потенциала персонализации, как основного принципа культурологического анализа, а также биографического метода с целью воссоздания человеческих и творческих судеб ряда известных украинских футуристов. **Научная новизна** работы заключается в воспроизведении процесса становления ряда футуристических структурно-организационных объединений в Украине. В процессе исследования акцентируется внимание на том, что часть сторонников Семенко занимала непоследовательную позицию, «путешествуя» по разным литературным группировкам. **Выводы.** Показано, что сформировавшись на просторах украинской поэзии, теоретическая платформа футуризма вызвала значительный интерес и среди ряда тогдашних прозаиков, которые активно включились как в разработку, так и дальнейшее совершенствование эстетико-художественных принципов нового художественного направления.

Ключевые слова: украинский футуризм, культурологический анализ, литературное окружение, персонализация, структурно-организационные и творческо-поисковые основания.

Kholodynskaya Svitlana, Candidate of Philosophical Sciences, associate professor, associate professor of Philosophical Sciences and History of Ukraine Department, State Higher Education Establishment 'Pryazovsk State Technical University'

Literary milieu of Mykhaylya Semenko: experience of a personalized analysis

The aim of the research. The study deals with the reconstruction of Ukrainian futurism founder Mykhayla Semenko's literary milieu. The representatives of this literary movement accepted his ideas and were engaged in the development of the Ukrainian model of futurism formed and existed within 1914–1937. **Methodology** of the research is based on the application of personalization theoretical potential as the main principle of culturological analysis, as well as biographical method with the purpose to reconstruct human and creative destinies of a range of famous Ukrainian futurists. **Scientific innovation** of the study lies in reconstruction of the process of development of a range of futuristic organizations in Ukraine. The study emphasizes the fact that the considerable part of M. Semenko's supporters conducted inconsistent steps, 'travelling' around different literary groups. **Conclusions.** It is shown, that inside the field of Ukrainian poetry, futurism theoretic platform was of a great interest for a range of prose writers actively involved in both creation and further improvement of a new art trend aesthetic and creative fundamentals.

Keywords: Ukrainian futurism, culturological analysis, literary milieu, personalization, structural and organizational, creative and searching basics.

Актуальність теми дослідження. Історія та теорія українського футуризму, що був помітним явищем у культуротворчих процесах першої половини ХХ століття, досить послідовно представлена сьогодні в українській гуманістиці, значної мірою, завдяки теоретичним напрацюванням літературознавців (А. Біла [2], С. Жадан [9], С. Павличко [19], М. Сулима [29], Г. Черниш [31]), мистецтвознавців (Д. Горбачов [28], О. Петрова [20]) та естетиків (Л. Левчук [15], П. Храпко [30]). При цьому, культурологічний аспект означеного феномена «вибудований» вкрай, так би мовити, ескізно. Такий стан, на нашу думку, має об'єктивні причини, а саме : 1. «молодість» культурології як науки; 2. недостатньо послідовне використання міжнаукового підходу в процесі реконструкції становлення естетико-художніх засад футуризму; 3. практична відсутність порівняльного аналізу щодо логіки розвитку художніх напрямів 10–20-х років минулого століття; 4. уповільнена політико-ідеологічна реабілітація футуристів. Відтак, на сучасному етапі розвитку української гуманістики очевидною є як необхідність подолання ситуації, що склалася, так і залучення потенціалу культурологічного аналізу задля створення цілісної картини культуротворення в умовах першої половини ХХ століття.

Мету статті доцільно визначити так: застосувати персоналізований підхід – як складову біографічного методу – до реконструкції та аналізу літературного оточення засновника українського футуризму Михайля Семенка. При цьому, персоналізований підхід атрибується як теоретико-методологічний чинник культурологічного аналізу, що дозволяє, по-перше, відтворити процес формування літературного оточення М. Семенка, по-друге, визначити особистісний внесок конкретного прозаїка чи поета у вироблення естетико-художньої виразності футуристичної літератури.

Виклад основного матеріалу. Використання «культурологічного аналізу» потребує від дослідника виокремлення «культурологічного аспекту» в якості самостійного об'єкту теоретичного аналізу, що – в свою чергу – вимагає послідовного й чіткого використання специфіки культурології як науки – науки, що «будується» на перетині різних площин гуманітарного знання. Цю сутність культурології переконливо відтворив відомий український естетик М. Бровко, скрупульозно «перерахувавши» гуманітарні науки, дотичні до культурології [3]. Внаслідок реалізації означеного завдання, М. Бровко представив – у певній послідовності – науки, з якими «співпрацює» культурологія, а саме : філософія, теологія, історія, археологія, етнологія, психологія та соціологія. Водночас, він робить досить важливе зауваження : «Окрім філософії і теології культура з розвитком гуманітарних наук входила в різних аспектах в предмет конкретно-гуманітарного, а інколи й природничого знання. Предметом гуманітарних наук можуть бути різні сфери людської життєдіяльності – наука, мораль, мистецтво, право, політика, мова, техніка тощо. Історично сформовані гуманітарні науки можуть вивчати різні аспекти, сторони культурно-історичного розвитку людини, суспільства» [3, 99].

Відтак, науки, що «обслуговують» «різні сфери людської життєдіяльності» – етика, естетика, мистецтвознавство, політологія та ін. – також дотичні – тим чи іншим зрізом – як до предмета, так і до змісту культурології. На нашу думку, усе означене спонукає до наступних узагальнень, а саме : 1) в процесі культурологічного аналізу українського футуризму, необхідно спиратися на міжнауковий підхід, найпоширеніше використовуючи зміст низки гуманітарних наук; 2) залучення міжнаукового підходу дозволить подолати певну ізольованість, яка існує між літературознавчим, мистецтвознавчим та естетичним представленням українського футуризму і сконцентрує увагу на морально-етичних, політико-соціологічних чи психологічних засадах цього художнього напрямку; 3) наголос на культурологічному аспекті дозволить послідовно «відпрацювати» той історичний, національний, політичний, ідеологічний, естетико-художній простір, на якому сформувалося таке непересічне явище як український футуризм.

Слід зазначити, що виокремлення культурологічного аспекту вимагає чіткого окреслення тих теоретико-методологічних засад, на які спирається культурологічний аналіз, адже «культурологічний аспект» – в якості об'єкту теоретичного аналізу – може досліджуватися лише специфічними засобами, які відповідають тим принципово новим вимогам, що їх висуває або історико-культурний рух, або феномен культуротворення. Незважаючи на те, що вироблення необхідних «теоретико-методологічних засад» культурологічного аналізу, принаймні в українській гуманістиці, знаходиться в процесі становлення, все ж сьогодні можна систематизувати ті ідеї, які найбільш послідовно представлені в авторських напрацюваннях. Це стосується, наприклад, міжнауковості або міждисциплінарності (ці терміни вживаються як тотожні – С. Х.), біографічного методу та самодостатності понятійно-категоріального апарату, яким необхідно користуватися у культурології.

Окрім окресленого нами, досить виразно українськими культурологами відстоюється ідея теоретичної значущості «діалогізму» та «спілкування» в логіці історичного та сучасного культуротворення. Аналіз останніх двох позицій досить ґрунтовно представлений в роботах українських науковців, зокрема, В. Даренського [6], А. Єрмоленка [8], О. Оніщенко [17], О. Пішак [22], Л. Ситниченко [26], А. Супрун [27] та ін. Водночас доречно наголосити, що поняття «діалогізм» та «спілкування», по-перше,

мають морально-етичну спрямованість, а по-друге, надзвичайно близькі одне до одного. При цьому, В. Даренський цілком слушно «структурує» поняття «діалогізм» саме в його культурологічному «на-сиченні». Так, він вважає за доцільне європейську модель культури розглядати через взаємодію «зовнішньої відкритості» та «діалогічності», які створюють «внутрішнє діалогічне розмаїття» [6, 201]. І саме воно – «внутрішнє діалогічне розмаїття» – є сутнісною ознакою європейської культурної традиції.

На нашу думку, усе означене має право екстраполюватися на 10–30-ті роки минулого століття, коли формувався і намагався утвердитися український футуризм, який, безперечно, був явищем європейської культури і ніс у собі всі її сутнісні ознаки.

Реконструюючи процес формування літературного оточення М. Семенка, необхідно зробити кілька загальнотеоретичних зауважень. Передусім слід зазначити, що останні два десятиліття українські науковці досить активно не лише детально відтворюють історію становлення та виявляють теоретичні можливості біографічного методу, а й намагаються використовувати його дослідницький потенціал у процесі розгляду мотивів чи стимулів творчої активності визнаних діячів культури. Це об'єктивно призводить до персоналізації аналізу і формує своєрідний теоретичний ланцюг: «біографічний метод – персоналізація». Наразі, біографічний метод досліджено досить ґрунтовно, в той час як поняття «персоналізація» – як правило – не набуває самостійного статусу. Внаслідок цього, досить легко назвати низку публікацій щодо біографічного методу, і значно складніше представити персоналізацію. Серед досить значного масиву теоретичних робіт, автори яких торкнулися різних аспектів біографізму, а в окремих випадках і персоналізації, виокремимо напрацювання О. Валецького [4], І. Вернудіної [5], Н. Жукової [10], Т. Смельянової [7], Т. Кохана [14], В. Менжуліна [16], О. Оніщенко [18], О. Попович [23], Ю. Сабадаш [24], М. Шашок [32].

На нашу думку, найбільш виразно саме персоналізований підхід до аналізу естетико-мистецтвознавчих процесів в історії української культури першої половини ХХ століття представлений у монографії Л. Левчук «Українська естетика: традиції та сучасний стан» (2011). У контексті змісту нашої статті позиція Л. Левчук сприймається як вкрай актуальна, оскільки торкається низки проблем футуризму взагалі та його української моделі, зокрема [15, 149–171].

Як відомо, поняття «персона» походить від лат. *persona* – особа, маска, особистість, а пріоритет його введення в широкий теоретичний ужиток у 70-ті роки минулого століття належить психологам. Сьогодні можна досить чітко відтворити «рух» поняття «персона» та його своєрідну процесуальну модифікацію – поняття «персоналізація» – «від розкриття психологічних особливостей – через морально-етичні зрізи – до соціальної орієнтації та самостійного вираження власного «Я». Означений «рух» дозволив – в загальних рисах – представити той зміст, який «схоплює» поняття «персоналізація», а саме: процес поступового набуття суб'єктом загальнолюдських, суспільно-значимих, індивідуально-неповторних якостей та властивостей. Надзвичайно важливим є і те, що «персоналізація» виокремлює не лише власне «Я» людини, а й наголошує на здатності цього «Я» до самовираження. «Персоналізація» найбільш продуктивна саме у тих випадках, коли досліджується феномен творчості: виокремлюючи «Я» у самостійну сферу дослідження, «персоналізація» спонукає до відновлення його цілісності.

Свідомо розширюючи межі психологічного підходу до феномена персоналізації, сучасна гуманістика підкреслює здатність персоналізації допомагати суб'єкту творчо виконувати певну соціальну роль, «будувати» спілкування з іншими людьми, активно впливати на їх сприйняття й оцінку як власної особистості, так і сутності власної діяльності [21].

Слід підкреслити, що намагання розглянути літературне оточення Семенка, використовуючи вимоги персоналізованого аналізу, спирається на вже існуючу в гуманістиці кінця ХХ – початку ХХІ століття оцінку українських футуристів як угруповання, представники якого виконали певну соціальну роль, сповідували загальнолюдські, суспільно-значимі ідеали, сформували власне «Я» й індивідуально-неповторну «авторську» творчість, були здатні до самовираження, усіма силами тяжіли до діалогу із своїм часом та своїми сучасниками.

Підстави для досить високої оцінки і Семенка, і частини його оточення дають як творчість низки тогочасних українських митців, так і їх відданість ідеї оновлення мистецтва, створення такого художнього простору, де естетико-художні новації були б гідні тих революційних перетворень світу, сучасниками яких усі вони були. Наразі, процес становлення літературного оточення М. Семенка відбувався, по-перше, досить повільно, а по-друге, був уражений практикою «перетасування кадрів», яке – для творчого розвитку художніх напрямів – є і складним, і психологічно болючим.

Як відомо, перша спроба спільно працювати «на ниві футуризму» була зроблена братами Михайлом та Василем Семенками (Василь був художником – С. Х.), котрі запросили до свого товариства художника-графіка Павла Ковжуна (1896–1939). Як зазначає А. Біла, «угруповання було синтетичним: один поет і два художники, – і функціонувало на засадах дружби й родинності» [2, 7]. Перша світова

війна зруйнувала цю «родинно-творчу ілюзію»: Василь загинув у перший рік війни, П. Ковжун опинився на західному фронті, а Михайль Семенко – у Владивостоці в якості мобілізованого військового телеграфіста. Відтак, наголос на першій спробі об'єднання українських футуристів має, скоріше, символічне, а ніж теоретичне значення, оскільки серйозного впливу на представлення громадськості футуристичних ідей воно – фактично – не могло мати.

Концептуалізація української футуристичної моделі, яка створюється не лише Михайлем Семенком – її визнаним засновником, – а й низкою інших митців, починається, по суті, від 1920 року, коли у Харкові формується літературне об'єднання «Ударна група поетів-футуристів», до складу якої, окрім Семенка, входять В. Еллан-Блакитний, В. Алешко та Ю. Шпол. Присутність у лавах молодих футуристів визнаного у ті роки революційного поета Василя Еллана-Блакитного слід розглядати як випадковість, що дозволила канадському літературознавцю О. Ільницькому назвати поета «приневоленним футуристом». Зрештою, заперечуючи проти терміну «футурист» у назві літературного угруповання, Еллан-Блакитний покинув його лави.

Зазначимо, що серед літературознавців існують розходження щодо процесу створення – у Києві – нового літературного об'єднання «Комкосмос». Так, за версією А. Білої, «паралельно (із створенням «Ударної групи поетів-футуристів» у Харкові – С. Х.) у 1920-му році в Києві за активної участі М. Семенка було засновано групу з прозорою назвою «Комкосмос», до якої ввійшли ...Олекса Слісаренко та перспективні поети Гео (Георгій) Шкурупій і Микола Терещенко» [2, 11].

Точка зору О. Ільницького з приводу історії створення «Комкосмосу» дещо інша. Посилаючись на напрацювання Михайла Качанюка [13] – відомого літературного критика, розстріляного у 1937 році, – на спогади Лео Крігер (псевд. доньки Михайля Семенка Ірини – С. Х.) [25], котра ґрунтовно займалася творчістю батька, та доктора філологічних наук Миколи Сулими, які вийшли друком протягом 1930–1989 років, канадський літературознавець стверджує, що «створення «науково-мистецької» групи відбулося без Семенка, котрий у цей час – разом з Ю. Коцюбинським та Е. Квірінгом – приймав участь у роботі делегації, що підписувала у Ризі мирний договір між Польщею, Росією та Україною. О. Ільницький наводить і інший, на нашу думку, досить красномовний факт: у маніфесті «Комкосмосу» «слово «футуризм» не згадується». Навряд чи М. Семенко, котрий докладав значних зусиль задля утвердження футуризму, погодився б з оприлюдненням такого документу. Серед учасників «Комкосмосу» О. Ільницький називає і прізвище художника Олега Шимкова, що підтверджує намагання тогочасних літераторів не уникати представників інших видів мистецтва [11, 75–77].

У становленні українського футуристичного руху досить плідним виявилися останні місяці 1921 року, коли Семенку вдалося створити нове угруповання під назвою «Аспанфут» – «Асоціація панфутуристів», – серед учасників якого є прізвища як представників «Комкосмосу», так і низка нових імен, а саме: Юліан Шпол (псевд. Михайля Ялового – С. Х.), Василь Алешко та Андрій Чужий. Поступово коло учасників «Аспанфуту» почало розширюватись. Як зазначає О. Ільницький, «згодом до них приєднається Микола (Нік) Бажан, який прибув до Києва 1921 року і який, ще живучи в Умані, виказував, видно, симпатії до справи футуристів» [11, 82].

В означений період помітну роль – серед представників літературного оточення М. Семенка – відіграє літературний критик Фелікс Якубовський (1902–1937), котрий у нарисах «Силуети сучасних українських письменників» (1928) відтворить стислий, але достатньо об'єктивний «портрет» Семенка саме як засновника й лідера футуристичного руху. Констатуючи факт «зневаги» до українського футуризму серед низки критиків, Ф. Якубовський цілком слушно зазначає: «... якраз на Україні на початку розвитку післяжовтневої літератури футуризм мав особливе значення. Треба зважати на завзяту боротьбу футуризму із застарілими мистецькими догмами й традиціями, із заялженими штампами, шаблонами, що мали під собою й класову базу, чужу новому життю, поміщицьку, куркульську або буржуазну» [33, 469].

Навіть ті свідчення, які ми маємо змогу представити в межах статті, показують наскільки специфічним був стан футуристів у середині 20-х років: з одного боку, модель українського футуризму ще не була остаточно окреслена її засновниками, ще не була створена низка тої поезії та прози, що чітко відбила би її естетико-художні спрямування, а вже з'являлися публікації, – написані навіть прибічниками Семенка, – які начеб то «забирали» у футуризму майбутнє. Так, у статті Ф. Якубовського, автор якої не заперечував футуризм, не таврував його прихильників, більшість тез подана в минулому часі, на зразок наступного: «Футуризм...був корисний для того, щоб нищити чужі класові впливи й розчищати новий шлях» [33, 469].

Слід зазначити, що на початку 20-х років серед послідовників Семенка зустрічаються й імена тих, хто згодом – після 1937 року, коли внаслідок репресій обірвалося життя і Семенка, і більшості його прихильників, – буде створювати радянську літературу, прийнявши методологію соціалістичного

реалізму як засадничу щодо розвитку мистецтва доби соціалізму. Це стосується, передусім, Миколи Бажана (1904–1983) та Юрія Яновського (1902–1954).

До сьогодні серед науковців немає однозначної оцінки щодо позиції Мирослава Ірчана – псевд. Андрія Бабюка (1897–1937) – відомого українського письменника, поета, драматурга, громадського діяча, – котрий на початку 20-х років співпрацював з футуристами. О. Ільницький, посилаючись на статті літературного критика Івана Кулика (1897–1937), пише про «нетривалий зв'язок» письменника з об'єднанням «Аспанфут». Самі ж футуристи, маючи лист М. Ірчана з Праги, де він протягом 1922–1923 років навчався у Карловому університеті, представляли молодого письменника визнаним футуристом, котрий поділяє як ідею деструкції, так і інші засади футуристичної літератури. Як відомо, М. Ірчан повернувся в Україну лише у 1932 році (проживши десять років у Чехії та Канаді – С. Х.), заснував творче об'єднання «Західна Україна» і зв'язків із футуристами вже не поновлював.

Наразі, існування «Аспанфуту» виявилось досить коротким. Постійна критика, яку зазнавала теоретико-практична діяльність Семенка і його прихильників, примушувала футуристів шукати нові аргументи щодо утвердження власної позиції. Так виникає ідея «позитивного футуризму», яка спиралася на широке висвітлення здобутків революції – (йшла шоста річниця перемоги Жовтня – С. Х.) – на визнання історичної ролі Леніна, на необхідність підтримки робітничого класу інших країн. Такий ідеологічно спрямований «присмак» мав «Жовтневий збірник панфутуристів», на сторінках якого оприлюднені твори членів футуристичного руху – Семенка, Шкурулія, Слісаренка, Щербака, Савченка та Ярошенка. Останні двоє пізніше були виключені з лав футуристів. Саме у контексті святкування шостої річниці Жовтневої революції виникає ідея створення «Жовтневого блоку» – організації революційних митців. Ця ідея не була реалізована, і Семенко трансформує «Аспанфут» у «АсКК» – Асоціацію комуністичної культури, – котра проіснувала протягом 1924–1925 років, «розчинившись» пізніше в організації «Гарт».

Аналіз морально-психологічної ситуації всередині «АсККу» вимагає самостійного аналізу, оскільки в сучасних поясненнях причин розпаду цієї структури і неоднозначного ставлення її учасників до Семенка існують принципові розбіжності. Зрештою, ця проблема стоїть дещо осторонь мети нашої статті : ми лише відтворюємо хронологію існування футуристичних літературних об'єднань і персоналізовану динаміку «руху» семенківського оточення.

Слід зазначити, що протягом 1925–1927 років, – після фактичного припинення діяльності «АсКК» – Семенко і його найближче оточення, починає працювати на теренах національної кінематографії. До активної літературної діяльності – в якості письменників-футуристів – вони повернуться приблизно у 1927 році й до 1931 року більшість українських футуристів будуть атрибутувати себе як представники угруповання «Нова генерація».

На нашу думку, відтворення етапів становлення футуризму – і в творчому, і в організаційному аспектах – із урахуванням літературного оточення Семенка та реконструкцією трансформацій його учасників – їх широкій відданості футуризму чи випадковості творчих зв'язків з експериментальним новаторським мистецтвом – є не лише даниною історико-хронологічній об'єктивності. Наголос на подібному зрізі в процесі аналізу історії футуризму надає сучасному дослідникові можливість, так би мовити, «олюднити» матеріал й відновити ту, вкрай напружену – у морально-психологічному плані – ситуацію, в якій змушені були існувати футуристи, та всупереч якій вони продовжували творити. Оскільки у цій статті наша увага сконцентрована на літературному оточенні Михайля Семенка, сфокусуємося на кількох прихильниках засновника футуризму, творчість котрих – тою чи іншою мірою – визначила естетико-художню спрямованість української моделі футуризму.

Як вже зазначалося, у 1920 році, коли Семенко формував «Ударну групу поетів-футуристів», разом з ним були В. Еллан-Блакитний, В. Алешко та Ю. Шпол. Оскільки Еллан-Блакитний відразу ж був «зарахований» до «приневоленних» футуристів й творчо на футуристичну поезію не вплинув, залучати його до літературного оточення Семенка було б некоректним. Відтак, до першого шару прибічників засновника футуризму слід долучити В. Алешку та Ю. Шпола. Саме на прикладі життя й творчості В. Алешка та Ю. Шпола – перших літераторів, котрі поділяли засадні принципи футуризму і організаційно долучилися до М. Семенка, – доцільно, на нашу думку, використати потенціал біографічно-персоналізованого підходу.

Василь Алешко (1889–1942 ?) – поет, прозаїк, драматург, журналіст – народився в родині дрібного ремісника. Після закінчення Сумського агрономічного училища (1907) працював агрономом на Катеринославщині. Пізніше, перейшовши у журналістику, очолював сумську газету «Плуг і молот», а з 1922 року він постійно жив у Харкові. Початок літературної діяльності В. Алешка літературознавці датують 1907 роком, коли був оприлюднений вірш «По весні». Протягом 1920–1928 років друком виходять збірки «Поезії. Книжка перша», «Громодор» та «Степи цвітуть : вибрані твори 1907–1927».

Окрім означеного, В. Алешко є автором оповідань «Хліб» (1930), «Моторний» (1931), п'єси «Пожежа» (1935) та соціально-критичних гуморесок.

Від початку 20-х років В. Алешко зближується із Семенком і протягом кількох років атрибує себе членом футуристичної спільноти. Лише у 1927 році він переходить від футуристів до угруповання «Гарт» – Спілки селянських письменників. Можна припустити, що причиною такої трансформації було введення у теоретичний ужиток поняття «селянський реалізм». Відомо, що наприкінці 20-х років у російській естетиці почалися дискусії щодо методології пролетарського мистецтва та ідея «селянського реалізму» була однією з популярних тогочасних теоретичних конструкцій. Так звана «селянська тематика» переважала у творчості В. Алешка і – очевидно – спонукала його до означеної трансформації. В. Алешка не був репресований у 1937 році й під час окупації Харкова співпрацював з німцями, друкуючись на сторінках газети «Нова Україна». Приблизно у 1942 році сліди В. Алешка губляться і чітких відомостей щодо останніх років його життя і дати смерті фактично немає [1].

Слід зазначити: участь Алешка в організаційних питаннях щодо становлення футуризму визнається усіма дослідниками його життя й літературної діяльності. Що ж стосується творчого внеску Алешка у розвиток футуризму, то більшість літературознавців обмежуються загальними тезами. Так, О. Ільницький вважає, що до 1921 року у поета вже склалося «модерністсько-символічне минуле», відштовхуючись від якого він і «трансформував» себе до лав футуристів. Водночас, урбаністика, пафос щодо теми індустріалізації країни, зневага до надбань мистецтва минулого не були органічними для світоставлення Алешка і його зближення із письменниками «селянської» спрямованості було сприйнято літературною спільнотою цілком спокійно.

Юліан Шпол – псевд. Михайла Ялового – (1895–1937) – поет, драматург, публіцист, перший президент ВАПЛІТЕ – Вільної академії пролетарських письменників (1926), котрий стояв у витоків формування футуризму. На відміну від Алешка, Ю. Шпол мав заслуги і щодо організації футуристичного руху, і щодо його естетико-художнього «наповнення».

Син волосного писаря, Шпол у 1916 році закінчив Миргородську гімназію і став студентом Київського університету. Саме в студентські роки він вступає до лав партії есерів і протягом усього життя активно займається партійною роботою. Так, після Лютневої революції 1917 року Шпол очолює Константиноградський ревком, а з травня 1918 року стає активним учасником соціал-революційної партії (боротьбисти). Починаючи від студентських років, майбутній футурист намагається опанувати професію журналіста, співпрацюючи з газетами «Боротьба», «Селянська біднота» та редагуючи видання «Селянин і робітник» [34].

Слід зазначити, що сучасні літературознавці оцінюють Ю. Шпола, передусім, як громадського діяча, а вже потім як поета, письменника чи драматурга. Такий підхід справедливий лише частково, адже – фактично – його творчість «вимірюється» одним десятиліттям: як член партії «боротьбистів» Ю. Шпол був заарештований у 1933 році, а розстріляний у 1937. Якщо сфокусувати увагу лише на футуристичному етапі його творчості, то й він, на наше глибоке переконання, не пройшов безслідно.

Як поет Ю. Шпол дебютував у 1921 році на сторінках альманаху «Жовтень», а від 1922 – долучився до літературної діяльності футуристів: «Семафор у Майбутнє» оприлюднив низку його поезій (1922). Вибрана рання лірика Ю. Шпола сформувала його поетичну збірку «Верхи» (1923), яку також видали футуристи. Як і до більшості футуристичних творів, тогочасна критика поставилася до поезії Шпола досить критично. Показовим є і те, що оцінка творчої спадщини поета сучасними літературознавцями – подекуди – іронічна. Це підтверджує наступна теза О. Ільницького: «Це (вірші Ю. Шпола – С. Х.) монтаж із нечітких образів, подекуди гротескних і бруталних, які є мішаниною тем релігії, революції, природи та індустрії» [11, 318]. Нечіткість творчої позиції Ю. Шпола визнають і упорядники «Історії української літератури ХХ століття», звинувачуючи поета у тому, що його твори «немов «запізнавалися» у своїй функціональності» [12, 619].

На нашу думку, означені твердження досить спірні, особливо, щодо вимагання від поезії «функціональності». Роки, що їх Ю. Шпол провів з футуристами, позитивно вплинули саме на футуристів, дещо «розмивши» категоричність їх позиції, зокрема, як політико-ідеологічну функціональність, так і заформалізованість художньо-виразальних засобів. Футуристична раціональність подекуди стримуvalась емоційністю шполівських образів «скривавленого чуття», «скривавленого прапору» чи «розкуйовдженої голови».

Більш широкий контекст, ніж обсяг статті, дозволяє залучити персоналізований підхід – в логіці культурологічного аналізу – до інших учасників футуристичного руху, зокрема, Гео Шкурупія, Олексі Слісаренка, Андрія Чужого та Дмитра Бузька.

Наукова новизна роботи полягає у відтворенні процесу становлення низки футуристичних структурно-організаційних об'єднань в Україні. У процесі дослідження акцентується увага на тому, що

частина прихильників Семенка займала непослідовну позицію, «подорожуючи» по різних літературних угрупованнях.

Висновки. 1. Аргументовано, що культурологічний аналіз історії та теорії українського футуризму дозволяє систематизувати ті літературознавчі, мистецтвознавчі та естетичні напрацювання стосовно означеного художнього напрямку, що їх вже має українська гуманістика. 2. Показано, що такий засадний принцип культурологічного аналізу як персоналізація – складова частина біографічного методу – дозволяє повноцінно відтворити особистісний аспект у логіці «вибудовування» мети й завдань будь-якого принципово нового мистецького угруповання. 3. Наголошено на літературному оточенні засновника українського футуризму Михайля Семенка, яке формувалося і як структурно-організаційний, і як творчо-пошуковий феномен. 4. Здійснено персоналізований аналіз життя і творчості В. Алешка та Ю. Шпола, діяльність котрих асоціюється – відповідно – з участю в структурно-організаційних та творчо-пошукових процесах. 5. Підкреслено необхідність подальшої дослідницької роботи на теренах літературного оточення М. Семенка.

Література

1. Алешко В. І. [Electronic resource] // Вільна енциклопедія : вікіпедія. – Mode of access : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Біла А. Михайль Семенко як культуртрегер українського футуризму : передмова / А. Біла // Семенко М. Вибрані твори. – К. : Смолоскип, 2010. – С. 688.
3. Бровко М. Культурологія в системі гуманітарного знання / М. Бровко // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності : альманах. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2007. – Вип. 20. – С. 96–102.
4. Валевский А. Л. Основы биографии / А. Л. Валевский. – К. : Наукова думка, 1993. – 111 с.
5. Вернудіна І. В. І. Я. Франко : концептуалізація проблеми художньої творчості. Філософські дослідження / І. В. Вернудіна // Зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ, 2004. – Вип. 5. – С. 17–21.
6. Даренський В. Внутрішній діалогізм як сутнісна ознака європейської культурної традиції / В. Даренський // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності : альманах. – К. : Видавничий центр, КНЛУ, 2003. – Вип. 12. – С. 201–208.
7. Ємельянова Т. В. Біографізм як засіб інтерпретації творчої індивідуальності : Макс Дессуар / Т. В. Ємельянова // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2011. – № 1. – С. 24–28.
8. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія : підручник / А. М. Єрмоленко. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
9. Жадан С. Філософсько-естетичні погляди Михайля Семенка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / С. Жадан. – Харків, 2000. – 19 с.
10. Жукова Н. А. Елітарне мистецтво в концепціях А. Бергстона та Ж. Марітена : порівняльний аналіз / Н. А. Жукова // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць / М-во культури і туризму України; Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – Вип. 24. – С. 74–82.
11. Ільницький О. Український футуризм (1914–1930) / О. Ільницький; пер. з англ. Р. Тхорук. – Львів : Літопис, 2003. – 456 с.
12. Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. Кн. 1 (1910–1930-ті роки) / [за ред. В. Г. Дончика]. – Вид. 2-е. – К. : Либідь, 1994. – 784 с.
13. Качанюк М. Матеріали до історії футуризму на Радянській Україні / М. Качанюк // Літ. архів. – Харків, 1930. – Кн. III–VI. – С. 312–318.
14. Кохан Т. Г. Кінознавчі студії Любомира Госейка : культурологічний аналіз / Т. Г. Кохан // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць / М-во культури і туризму України; Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – Вип. 24. – С. 67–75.
15. Левчук Л. Українська естетика : традиції та сучасний стан / Л. Т. Левчук. – К. : МАКЛАУТ, 2011. – 339 с.
16. Менжулін В. І. Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні / В. І. Менжулін. – К. : НаУКМА; Аграр Медіа Груп, 2010. – 455 с.
17. Оніщенко О. І. Феномен художньої творчості і проблема естетичної свідомості : досвід комплексного аналізу / О. І. Оніщенко // Наукові записки. Культурологія. Філософія. Релігієзнавство : зб. наук. пр. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. – С. 3–8.
18. Оніщенко О. І. Теорія геніальності в динаміці історичного розвитку : від М. Кузанського до Ф. Шиллера / О. І. Оніщенко // Мультиверсум. Філософський альманах : зб. наук. праць / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К. : Український Центр духовної культури, 2002. – Вип. 27. – С. 63–72.
19. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія / С. Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.
20. Петрова О. «Напівобрази» Казимира Малевича / О. Петрова // Сучасність. – 1995. – № 6. – С. 166–168.

21. Персоналізація [Electronic resource] // Енциклопедія практичної психології : психологос. – Mode of access : www.psychologos.ru/articles/view/personalizaciya
22. Пішак О. В. Моральнісне спілкування як культуротворення : (філософсько-етичний аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.07 / О. В. Пішак. – К., 2010. – 19 с.
23. Попович О. В. Біографія як феномен та об'єкт культури / О. В. Попович // Гуманітарний часопис. – 2011. – № 2. – С. 96–103.
24. Сабадаш Ю. С. Гуманістична парадигма у творчій спадщині Джованні Бокаччо / Ю. С. Сабадаш // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2015. – Вип. 34. – С. 184–194.
25. Семенко І. Михайль Семенко – основоположник українського футуризму / І. Семенко // Хроніка 2000. Документи українського авангарду : український культурологічний альманах. – 2007. – Вип. 65–66. – С. 15–57.
26. Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії / Л. А. Ситниченко. – К. : Либідь, 1996. – 176 с.
27. Супрун А. Г. Проблема екзистенційного виміру буття людини у творчості українських філософів / А. Г. Супрун // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2008. – Вип. 21. – С. 10–16.
28. Українські авангардисти як теоретики і публіцисти / упоряд. Д. Горбачов, О. Папета, С. Папета. – К. : Тріумф, 2005. – 382 с.
29. Український футуризм : Вибрані сторінки / уклад. М. Сулима. – Ніредьгаза : Пед. ін-т ім. Д. Бешшенєї, 1996. – 256 с.
30. Храпко П. Ю. Естетичний дискурс українського авангардного мистецтва першої третини ХХ ст. : структурно-семіотичний аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.08 / П. Ю. Храпко. – К., 2014. – 20 с.
31. Черниш Г. Український футуризм і довкола нього / Г. Черниш // Двадцять років : літературні дискусії, полеміки : літературно-критичні статті / упоряд. В. Г. Дончик. – К. : Дніпро, 1991. – С. 90–123.
32. Шашок М. Харківська естетична школа : досвід опрацювання / М. Шашок // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Альманах : зб. наук. праць. – К. : Видавн. центр КНЛУ. – 2006. – Вип. 18. – С. 55–61.
33. Якубовський Ф. Михайль Семенко / Ф. Якубовський // Семенко М. Вибрані твори. – К. : Смолоскип, 2010. – С. 469–470.
34. Яловий М. О. (Шпол Ю.) [Electronic resource] // Вільна енциклопедія : вікіпедія. – Mode of access : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

References

1. Aleshko, V. I. (02.05.2016) Free encyclopedia : wikipedia. – Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian].
2. Bila, A. (2010). Myhal' Semenko as a cultural trigger of Ukrainian futurism. Preface to Collected works of M. Semenko. Kyiv : Smoloskyp [in Ukrainian].
3. Brovko, M. (2007). Culturology within the system of humanities. Actual philosophical and culturological modern problems. Almanakh, (issue 20), 96–102 [in Ukrainian].
4. Valevskiy, A. L. (1993). Fundamentals of biographics. Kyiv : Naukova dumka [in Russian]
5. Vernudina, I. V. (2004). Ivan Franko : conceptualization of the artistic creativity problem. Philosophical research. Article in Collected Scientific Papers. V. Dal' Schidnoukrainskiy Nationalnyi Universitet (Vol. 5) (pp. 17–21). Luhansk [in Ukrainian]
6. Darenyskiy, V. (2003) Inner dialogism as constituent feature of European cultural tradition. Actual philosophical and culturological modern problems. Almanakh, (issue 12), 201–208 [in Ukrainian].
7. Yemelyanova, T. V. (2011). Biographism as a way of interpreting creative individual : Max Dessourir. Article in Bulletin of Art and Culture Management State Academy (vol. 1) (pp. 24–28). Kyiv [in Ukrainian].
8. Yermolenko, A. M. (1999). Communicative practical philosophy. Kyiv : Libra [in Ukrainian]
9. Zhadan, S. (2000) Philosophical and aesthetic views of Mikhal' Semenko. Extended abstract of doctor's thesis. Kharkov [in Ukrainian].
10. Zhukova, N. A. (2010). Elite art in conception of A. Bergson and Zh. Maritin : comparative analysis. Actual problems of history, theory and practice of art culture. (Vol. 24) (pp. 74–82). Kyiv : Ukrainian Ministry of Art and Tourism, T. Shevchenko National State University [in Ukrainian]
11. Inytskyi, O. Ukrainian futurism (1914–1930) (2003). (R. Tkhoruk, Trans). – Lviv : Litopys [in Ukrainian].
12. Donchyka, V. H. (Eds.). (1994). History of XX century Ukrainian literature : in 2 vol. Vol.1 (1910–1930s). Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
13. Kachanyuk, M. (1930). Materials to history of futurism in Soviet Ukraine. Literary archive (vol. III–IV) (pp. 312–318). Kharkiv [in Ukrainian].
14. Kokhan, T. G. (2010). Lyubomir Goseyko's studies of the film art studios : culturological analysis. Actual problems of history, theory and practice of art culture. (Vol. 24) (pp. 67–73). Kyiv : Ukrainian Ministry of Art and Tourism, T. Shevchenko National State University [in Ukrainian]

15. Levchuk, L. (2011). Ukrainian aesthetics : traditions and contemporary conditions. Kyiv : MAKLAUT [in Ukrainian].
16. Menzhulin, V. I. (2010). Biographical approach within historical and philosophical comprehension. Kyiv : NaUKMA, AgrarMediaGroup [in Ukrainian].
17. Onischenko, O. I. (2000). Phenomenon of art creativity and problem of aesthetic conscience : complex analysis experience. Scientific proceedings. Culturology. Philosophy. Religious studies. (pp. 3–8). Kyiv : M. Dragomanov National Pedagogical University [in Ukrainian]
18. Onischenko, O. I. (2002). Theory of brilliance within dynamics of historical developmet : from M. Kuzanskiy to Ph. Schiller. Multiversum. Phylosophical almanac. (Vol. 27) (pp. 63–72). Kyiv : Ukrainian Centre of Spiritual Culture [in Ukrainian].
19. Pavlychko, S. (1999). Discourse of modernism in Ukrainian literature : monography. Kyiv : Lybid' [in Ukrainian]
20. Petrova, O. (1995). "Half-images" of Kazymir Malevich. Modern times (Vol. 6) (pp. 166–168) [in Ukrainian]
21. Personalization (15.09.2016) Encyclopedia of practical psychology : psychologos. – Retrieved from www.psychologos.ru/articles/view/personalizaciya [in Russian].
22. Pishak, O. V. (2010). Moral communication as cultural phenomenon : philosophical and ethical analysis. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian]
23. Popovich, O. V. (2011). Biography as a phenomenon and culture object. Humanitarian journal. (Vol. 2) (pp. 96–103) [in Ukrainian]
24. Sabadash, Yu. S. (2015). Humanitarian paradigm in creative heritage of Giovanni Bokaccio. Actual problems of history, theory and practice of art culture. (Vol. 34) (pp. 184–194). Kyiv : Millenium [in Ukrainian].
25. Semenko, I. (2007). Mikhal' Semenko is a founder of Ukrainian futurism. Chronicle 2000. Documents of Ukrainian avant-garde : Ukrainian culturological almanac. (Vol. 65–66) (pp. 15–57) [in Ukrainian]
26. Sytnichenko, L. A. (1996). Source materials of communicative philosophy. Kyiv : Lybid' [in Ukrainian]
27. Suprun, A. G. (2008). Problem of existential dimension of human being existence in the creative works of Ukrainian philosophers. Actual problems of history, theory and practice of art culture. (vol. 21) (pp. 10–16). Kyiv : Milenium [in Ukrainian].
28. Gorbachov, D. & others (2005). Ukrainian avand-guard creators as theorists and publicists. Kyiv : Triumph [in Ukrainian].
29. Sulima, M. (1996). Ukrainian futurism : selected pages. Nired'gaza : Ped.institute [in Ukrainian].
30. Khrapko, P. Yu. (2014). Aesthetic discourse of Ukrainian avant-garde art in a first third of XX century : structural and semiotic analysis. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian]
31. Chernysh, G. (1991). Ukrainian futurism and everything concerning it. 1920s : literary discussions, polemics : literary and critical articles. Donchyk, V. G. (Eds.). Kyiv : Dnipro [in Ukrainian].
32. Shashok, M. (2006). Kharkov aesthetic school : the experience of studies. Actual philosophical and culturological problems of modern times. (Vol. 18) (pp. 55–61). Kyiv : Vyd.centri KNLU [in Ukrainian]
33. Yakubovskiy, F. (2010). Myhal' Semenko. Collected works of M. Semenko. Kyiv : Smoloskyp [in Ukrainian].
34. Yalovy, M. O. (Shpol, Y.) (30.05.2016) Free encyclopedia : wikipedia. – Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.10.2016 р.